

на естетическия суверенитет на народното словесно изкуство.

Може би един фолклорист ще сметне за пресилен някои изводи при конкретния анализ на фолклорни творби, а другаме би предложил по-удачен пример, но това са грешки от мащаб, позволен още от старата максима „Errare humanum est“. От по-принципен характер е въпросът за историческата конкретизация на понятието фолклор (в смисъл на фолклорно естетическо съзнание) в разглежданото изследване. Авторът сам обръща особено внимание на въпроса за изключителното значение на принципа на историзма по отношение на фолклора. Той успешно го прилага както при определянето степените в развитието на естетическото съзнание (при което критикува методологическите грешки на митологическата школа в литературознанието, анахронично смесваща различни етапи на художествено съзнание), така и при анализа на баладното течение, сказа и анекдота. Авторът с право изключва съзнанието на съвременния носител на фолклора при определянето на фолклорното естетическо съзнание, защото според него в „класическия период на развитието си фолклорът е единствено и главно естетическо съзнание на човека от епохата“ (стр. 28). Не са определени обаче историческите координати на периода, наречен класически. „Единствено“ естетическо съзнание фолклорът би могъл да бъде само при архаичния стадий от развитието си, за който по вероятност се твърди, че е бил сходен със състоянието на фолклора при днешните първобитни народи. Авторът има пред вид вероятно фолклора на южните славяни преди XVIII в. Но тогава, макар и като „главно“ естетическо съзнание, класическият фолклор е бил повлиян от старата литература. Уточняването на съдържанието, което се влага в термина фолклор, би допринесло и за изясняването на въпроса, върху кои жанрове по-точно е изработен еталонът за класическото фолклорно естетическо съзнание.

Критичните бележки към труда на Б. Ничев са ограничени с най-важните, засягащи пропуски с принципен характер, защото не е оправдано да се гледа с очите на педант книга от тоя род, още повече, че в една рецензия е невъзможно да бъдат изтъкнати дори много от действителните й постижения. Авторът е успял да постигне най-важното — собствен зрителен въгъл към една доста изследвана литературна епоха, открил е нови решения на стари проблеми, поставил е множество нови — интересни и важни. Книгата притежава едно от най-главните достоинства на научното изследване — с енергията и нерва на творческото търсене, със способността на автора да поставя точни въпроси пред себе си и пред света тя предизвиква оня, който я чете, към

неспокойно и критическо съучастие и размисъл.

Любомира Парпулова

„БОЛГАРСЬКА РЕВОЛЮЦИОННА ПОЕЗИЯ 30-х — ПОЧАТЪКЪ 40-х ГОД. В XX СТ.“
от В. О. ЗАХАРЖЕВСЬКА

Изд. „Наукова думка“, Кийв, 1971, 228 стр.

Бурното развитие на революционната поезия през 30-те години и началото на 40-те години, нейният ярък комунистически патос, богатото разнообразие на идеи и теми не останаха незабелязани от нашата критика. Още през онези години се прави сериозен опит да се видят вътрешните идейно-емоционални промени в поетическото творчество, водят се ожесточени спорове, пишат се статии и книги. Видни критици марксиста като Тодор Павлов и Георги Бакалов внимателно следят проявите на утвърждаващите се след Христо Смирненски млади пролетарски поети, вземат отношение по редица въпроси на майсторството. Трескавото, динамично време, сложната обстановка и тежката революционна борба оставят отпечатък върху редица прещенки.

Днес в тях можем да открием левосектантски забегжки, острота и конфликтност при прещеняване на една или друга творческа изява, но редица принципи положени са правилни, остават в сила и сега, когато отново обръщаме поглед към този твърде важен период от развоя на българската литература.

През последните години интересът към революционната поезия от 30-те и 40-те години осезаемо нарасна. В редица статии и книги на Ангел Тодоров, Людмил Стоянов, Васил Колевски, Петър Пондев откриваме интересни наблюдения, верни анализи, разбиране на характерни проблеми от онзи период. В значителната си част много от изследванията на проф. Георги Цанев върху редица поети и писатели, започнали своя път след Септемврийското въстание, като Каралийчев, Разцветников, Фурнаджиев, Ралевски и др., допринасят за по-обобщено обхващане на революционните тенденции, за промените в литературния процес, за неговата сложност и многообразие. В излезлия неотдавна том трети на „Панорама на българската литература“ акад. Пантелей Зарев твърде рельефно очертава контурите на епохата, в която навлиза българската литература, разкрива борческото

антифашистко начало след събитията от 1923 г. в редица произведения и анализира идейните и творчески промени, гражданската ангажираност и пролетарския патос на поколението, формирало се на твърде активизиран и раздвижен обществен фон.

Острият социален протест, постепенното съзряване на революционното съзнание, извисяването на образа на бореца комунист — всичко това намира отражение в поезията. Именно тези трансформации на художествено виждане и отношение се опита да разкрие Р. Ликова в своето изследване „За някои особености на българската поезия от 1923 до 1944 г.“. Засега все още липсва обобщено литературно-критическо произведение, което да проследи сложния, но мъжествен и светъл път на поетите революционери, въпреки че за редица от тях има вече написани студии и портрети.

Освен у нас в Съветския съюз редица славяноведи и познавачи на нашата литература издадоха трудове, в които личи отношението им към развитието на българската революционна поезия. Особено усърден изследовател в това отношение е проф. Дмитрий Марков, автор на няколко книги за българската литература. Специално за революционната поезия и зараждането на социалистическия реализъм в нашата литература той отдели значително място в книгата си „Генезис социалистического реализма“ (1970).

Напоследък привлече вниманието още един труд „Българската революционна поезия от 30-те и началото на 40-те години на XX в.“ от младата украинска българоведка Виктория Захаржевска.

Без да излиза със своя концепция, без да ни предлага някакъв нов „модел“ върху този период от поезията ни, авторката въз основа на своите богати проучвания и наблюдения успява да изгради своята книга доста задълбочено и вискателно. Тя е съумяла от твърде богатия материал да извлече най-важното, най-същественото и да ни покаже тенденциите на развитие и проблемите от идеи и художествен характер. Захаржевска прави един предварителен преглед на състоянието на поезията непосредствено след Септемврийското антифашистко въстание от 1923 г., проследява новите пътища на нейното развитие, след което се спира на творчеството на Христо Радевски, Людмил Стоянов, Николай Хрелков, Младен Исаев, Ламар, Мария Грубешлиева, Крум Кюлявков и Никола Вапцаров. В края на книгата си отбелязва приемствеността между революционната поезия и съвременното поетическо творчество.

Но явен е стремежът на изследователката да разгледа проблемите синтезирано, ярко, да не разкъсва темите и да търси обобщеност в изследвания материал, да очертае най-важните и парливи въпроси,

което изпъква особено в нейния увод „Поезия на революционните промени“. Тя разглежда борбата на пролетарските поети за идейното извисяване на тяхното творчество, за новия художествен метод — социалистическият реализъм, отбелязва ролята на партията при възпитаване на смели наследници на Хр. Смирненски. В значителна степен авторката се опира на материалите, помествани в прогресивния антифашистки печат, в издания като „Звезда“, „Нова литература“, „Щит“, „Литературен преглед“, „Кормилко“, „РЛФ“ и др.

Захаржевска явно е предала най-същественото от множеството статии, в които се спори за идейността, за художественото майсторство, разкрила е търсенията и възнененията на творците, проникнала е в техния неспокоен свят. Разглежда въпроса за новия герой в революционната поезия и правилно подчертава, че „героичното се трансформира в „елемент“ от психиката на революционера, в „елемент“ от ежедневната борба на антифашиста“. Именно затова намира, че през тридесетте години на XX в. българската поезия отбелязва съществен момент от своето развитие.

Същевременно с това авторката се е опитала, макар и накратко, да сравни основните моменти на развитие не само в литературата на България, но и в литературите на други славянски страни, като Полша, Чехословакия, Югославия. Тя показва колко общи са търсенията на пролетарските поети, колко близки понякога са разработваните мотиви в техните произведения.

При очертаването на двете направления творци в нашата литература от оня период обаче В. О. Захаржевска допуска непрецизираност. Така например тя открива, че у нас съществуват два лагера: на прогресивните революционни писатели (Христо Радевски, Георги Караславов, Младен Исаев, Николай Хрелков, Людмил Стоянов, Ангел Тодоров, Ламар и др.) и фашизирани литератори, обединени главно около буржоазното фашистко списание „Златорог“. В това отношение твърдението на авторката се нуждае от едно по-подробно уточняване, като се има пред вид какви наши големи писатели са сътрудници на известното списание на Владимир Василев и колко техни произведения ясно показват отношението им срещу фашизма. Неправилно определя Ангел Каралйичев като представител на патриархалната проза заедно с Йордан Йовков и Елин Пелин, тъй като със сборника разкази „Ръж“ той съвсем определено е показвал съвсем ново отношение към събитията и участието му със стихове и разкази в Бакаловото списание „Нов път“ го доближава в значителна степен до революционно настроените автори тогава.

Несъвсем точна е Захаржевска и в началото на портрета на Мария Грубешлиева

„Лиричен дневник на жената борец“, когато пише, че в края на 20-те и началото на 30-те години в литературна орбита влизат поетеси като Елисавета Багряна, Дора Габе и Мария Грубешлиева. Дора Габе се изявява значително по-рано — нейната първа книга „Теменуги“ излиза още в 1908 г., а Елисавета Багряна печата първите си стихотворения през 1915 г. в сп. „Съвременна мисъл“, по-късно се представя във „Вестник на жената“ и други издания. Много преди да излезе нейната стихосбирка „Вечната и святата“ (1927), тя е призната като видна поетеса.

Но много неща при непосредственото анализирание на дадено творчество изследователката доуточнява, показва верен усет за тенденциите и проблемите на отделните автори, съумява да подчертае характерното и трайното в тяхната творческа физиономия. Още в самите заглавия тя успява да даде най-важното, отличаващото поета. Например поезията на Ламар е разглеждана като „Поетично сливане на новаторството с регионалното“. Така е и при останалите: „Поет-лирик, поет-революционер“ (Младен Исаев), „На първата линия на пролетарската поезия“ (Христо Радевски), „Българският Прометей“ (Никола Вапцаров), „Поет-романтик, поет-интернационалист“ (Николай Хрелков) и др.

Хубавото е, че В. О. Захаржевска не отделя литературно-критическия разбор на дадено творчество от общия контекст на своето изложение, така погледът ѝ върху цялостното развитие на българската революционна поезия през 30-те и началото на 40-те години на XX в. е по-обобщаващ и задълбочен. Тя търси общите линии, близостта на виждането и същевременно с това подчертава индивидуалната отлика, своеобразието на отделния поет. Една от най-хубавите ѝ работи в книгата е портретът за Николай Хрелков „Поет-романтик, поет-интернационалист“. Авторката е съумяла да се докосне до вътрешната драматична същност на неговата творческа натура, открила е тая „раздвоеност“, която терзае душата му, сложността на изживяванията, идейната борба и романтиката, когато поетът изобразява борбите на международния пролетариат.

Тук искам да отбележа, че яворовските нотки, които тя намира в Хрелков, усеща и у Радевски. И в портрета за автора на „Пулс“ и „Към партията“ вижда сходство между трагичната духовна напрегнатост между Яворов и Радевски. Явно е, че в случая Захаржевска не е твърде близко до истината. Яворовият дух не е сходен с драматичните терзания на пролетарския поет Радевски. Трябва да подчертая, че и редица български критици често злоупотребяват с позоваването си на Яворов, когато открият в някой поет склонност към самоанализи и по-усложнено, рефлексивно възприемане на света.

Украинската изследователка много добре е разкрила чертите на новия герой в поезията на комунистическата вяра и антифашисткия патос, показала е неговата готовност за саможертва, усъществеността към бидния ден. Тя засяга разработката на темата за революционна Испания в стиховете на почти всички разглеждани поети, подчертава чувството за интернационален дълг, изразено от българските комунисти. В отделни анализи прави и свои открития — например подчертава символната роля, която играе образът на слънцето в поезията на Младен Исаев и интересно анализира стихотворението „Слънчев смях“ от книгата му „Ведрина“, подчертавайки бодрия дух, борческата жизненост и лиричната природа на автора.

Един от най-важните проблеми, развит в книгата „Българската революционна поезия от 30-те и началото на 40-те години на XX в.“ е проблемът за влиянието на светската поезия върху идейното и художествено израстване на нашите поети, възприемането и утвърждаването на метода на социалистическия реализъм, проникването на българското художествено слово в Украйна. Още в увода Захаржевска отбелязва голямото въздействие, което оказва Великата октомврийска революция върху идейното формиране на цяло поколение революционни творци, които в своето творчество изпитват прогресивното въздействие на светската литература.

При конкретния анализ авторката се спира специално на въздействието, което оказва такъв поет като Маяковски върху израстването на Гео Милев, Ламар, Младен Исаев и др. При разглеждането на някои произведения на Христо Радевски Захаржевска се спира по-подробно върху непосредственото влияние на големия светски поет върху стила на Радевски. Изразява несъгласие с Юлия Кръстева, че в стиховете на автора на „Към партията“ има влияние на Ал. Безименски и подчертава, че Маяковски имаше влияние и върху поезиката на Безименски.

Прави сравнения и на някои стилистически средства на Кюляков в поемата му „Атака“ и неудържимия стих на Маяковски. В тая близост изпква и творческото възприемане на една нова поетика, на нови стили и езикови средства при създаване на истинска революционна поезия.

Захаржевска се спира и на влиянието и на други светски поети, разглежда близостта на някои поетически похвати в стиховете на Ламар и Младен Исаев с поетичното майсторство и световъзприемане на Сергей Есенин. Но особено място отделя на връзките между българските поети от оня период и революционната поезия в украинската литература. Специално обръща внимание на някои украински мотиви в творчеството на българските автори. Например по случай юбилея на Тарас Шевченко през

1931 г. Мария Грубешлиева пише стихотворението си „На малката Марина“.

Подробно се спира изследователката и на влиянието, което изпитват редица пролетарски поети от творчеството на украинските писатели П. Тичина, В. Сосюра, М. Бажан и др. В статията, посветена на Крум Кюлявков, „Българското поетическо слово в Украйна“ тя разглежда обстойно българо-украинските литературни връзки през борческите години, когато възмъжаваше българската революционна поезия.

В Украйна редица живеещи там българи издават книги: Н. Фуклев — разкази и първата част на романа „На златното поле“. Стихосбирката „Под родно небе“ печата Д. Марков, а активно пишат и И. Мавроди, И. Гедиков, Ал. Кетков и др. Когато в братската славянска страна се установяват и политическите емигранти Крум Кюлявков, Марко Марчевски, Георги Бакалов, А. Даскалов, със съвместни усилия те издават сборника „Първа ударна“ (1932) и алманаха „Възход“ (1934).

Значителната част от творчеството на Кюлявков излиза в Украйна. През 30-те години той написва и издава там поемата „Сашо“ (1932), посветена на комуниста Никола Кодарджиев, две стихосбирки за младия читател „Пионерска тръба“ (1932) и „Слава на героя“ (1935), където за първи път в българската поезия разкрива образа на Георги Димитров след неговата победа в Лайпциг. В Киев през 1935 г. излизат и избраните стихотворения на Крум Кюлявков. Тая продължителна дейност, далеч от родината, безспорно носи влиянието и на чуждата литература, в непосредственост с която се развива.

Захаржевска се спира и на интересните факти от сътрудничеството между българските пролетарски писатели и западно-украинските писатели-антифашисти, които издават през онези години вестник „Сила“ и сп. „В кна“ в Лвов, тогава в пределите на Полша. Редакциите на тези издания обменят материали с „РЛФ“, излизат във взаимна защита. Авторката би могла да отдели повече внимание на това сътрудничество, както това е направил Васил Колевски в книгата си „РЛФ борец за партийна правда“.

Списание „В кна“ посвещава своя десети брой на българската литература, който за съжаление е инкриминиран от полските власти, а поради фашисткия терор и цензу-

рата у нас изпратените украински материали не достигат до своя адресат. Но въпреки преградите бойното слово прониква и сплотява редиците на борещите се певци на революцията. В бр. 62 редакцията на „РЛФ“ съобщава под заглавие „Български пролетарски писатели на украински“ за сътрудничеството си с прогресивното списание „В кна“.

Накрая искам да се спра и на някои фактически грешки, които биха могли да бъдат избягнати. Например името на Борис Делчев, когото Захаржевска споменава по повод на критически статии в антифашисткия печат, е сгрешено, и то по различен начин. Първия път на стр. 17 той е обелязан като Б. Данчев, а на следващата страница името е станало Б. Далчев. На стр. 40 името на Емил Коралов е дадено като Е. Каролев, а на Крум Пенев като К. Панев (стр. 47). Досадна грешка е допусната и при разглеждането на въпроса за въздействието на съветската литература върху идейно-творческото израстване на Никола Вапцаров, като (цитирайки Бойка Вапцарова) авторката пише, че е майка на поета (стр. 53).

Но въпреки отделните слабости и грешки като цяло трудът на В. О. Захаржевска „Българската революционна поезия от 30-те и началото на 40-те години на XX в.“ предизвиква интерес. Написан е с лекота, с желание за опознаване на материала и обич към нашата литература. Анализът на явленията в революционната поезия, широтата на литературно-критическия поглед, явната постановка на материала ни дават основания да се радваме на едно ново изследване на борческите традиции на българската поезия.

Трудът дава възможност на читателя, особено на чуждестранния, да се информира по редица проблеми от разглеждания период. А погледът на един изследовател от друга страна върху нашата борческа партийна поезия е винаги полезен. На отделни места Захаржевска прави някои сравнения и аналогии между нашата поезия и революционните поетически традиции в славянските страни. Да се надяваме, че при допълването на своя труд или при нови изследвания вече тя ще ни зарадва с по-богати и разширени проучвания и анализи. Нейните спокуси в книгата ѝ ни карат да вярваме в това.

Стефан Коларов